

PŘESTAVBA LESA LOVEM ANEB MYSLIVOST JAKO KLÍČOVÝ PĚSTEBNÍ ÚKON

Obr. 1: Porost 107C09 – kontrolní a srovnávací plocha – 20letý hustý nárost jedle bělokoré – společenstevní honitba.

Tomáš Foit

Probíhající plošné rozpady našich lesů, růst cen vstupů i výkyvy cen dříví staví vlastníky lesů před otázku, jak dál. Východiskem je přírodě blízké lesnické hospodaření. V podmínkách střední Evropy je les klimaxovým ekosystémem. Samovolné přírodní síly tedy nepřetržitě pracují ve prospěch tvorby a obnovy lesa. Pracují zdarma, pomalu, ale jistě a jsou zdrojem stability lesů.

Přesto máme často pocit, že příroda si bez nás s obnovou lesů neporadí. Někdy jsme netrpěliví a nedáme jí šanci, někde by to asi trvalo příliš dlouho (např. rozsáhlé holiny na živných stanovištích, chybějící plodící původní dřeviny apod.), nicméně zásadní je faktor neúnosných stavů býložravců. Kdybychom nedělali nic a nechali v lesích

hospodařit rysy a vlky, za pár dekád by velmi pravděpodobně větší část lesů byla zaplavena druhově pestrou, různověkou přirozenou obnovou dle aktuálních makroklimatických a porostních podmínek.

Spouštěčem krize našich lesů je suché a teplé počasí posledních let. Příčinou nestability lesů je jejich přírodě cizí dře-

vinná skladba, struktura i dynamika vývoje. Většina lesnické odborné veřejnosti se shoduje na nutnosti přestavby lesů na druhově, věkově a prostorově bohatě strukturované ekosystémy, respektování přírodních podmínek, přírodních procesů a využívání tvořivých sil přírody. Jako první krok ovšem musíme vyřešit problém přemnožené zvěře.

VLIV PŘEMNOŽENÉ ZVĚŘE NA LES A LESNICKÉ HOSPODAŘENÍ

Pojmem přemnožená zvěř rozumím stav, kdy v lesích neodrůstá přirozená obnova všech plodících dřevin, vlastník je nucen chránit proti škodám zvěří více než 1 % výměry honitby nebo vznikají významné hospodářské škody.

Podle Zelené zprávy 2017 byly škody zvěří v lesích v daném roce vyčísleny ve výši 34,5 milionu Kč. To je pouze špička ledovce. V silách lesnického personálu není být všude v prostoru i čase, veškeré škody zdokumentovat, uplatnit, vymoci. Další problém je v klasifikaci škod – například opakovaný silný okus obvykle vyústí v úhyn a mimořádná opatření jako vylepšení nebo další ochrana proti bušení již nejsou vyčíslena. Ostatně jako mimořádné opatření lze chápat veškerou ochranu proti zvěři. Negativní vliv zvěře na přirozenou obnovu nelze uplatňováním škod postihnout vůbec. Mladé semenáčky okusem přestanou fyzicky existovat, následně tedy není na čem uplatnit škodu. Výsledkem je, že se odrůstající přirozená obnova nedostaví vůbec. Vzniká dojem, že les nemá schopnost se přirozeně obnovit (obr. 1). Porosty se pak mění v zabuřené řediny, v lepším případě s nárosty pro zvěř neatraktivních dřevin, kde mnohde následuje ohryz.

Další negativní ekonomické dopady mají škody zvěří na tržby za sníženou kvalitu dříví (staré loupání, ohryz) a ztráty na produkci z důvodu nižšího zakmenění (řediny bez obnovy) atd.

HOSPODAŘENÍ V LESE, KDE VLASTNÍK VYŘEŠIL LIMITUJÍCÍ FAKTOR

Pro začátek uvažujme nekalamitní režim. Nevznikají žádné hospodářské škody zvěří na lesních porostech. Není co zjišťovat, evidovat ani vymáhat.

Není nutná téměř žádná ochrana lesních porostů proti škodám zvěří (žádné oplocenky, individuální ochrany, nátery repe-lenty atd.).

Při správně umístěných těžbách se dostaví přirozená obnova všech přítomných konkurenceschopných plodících dřevin. S výjimkou vnášení chybějících dřevin a zalesnění zabuřených ploch bude následovat výrazné omezení umělé obnovy lesa. Obnovu pro zvěř atraktivních dřevin není nutné plošně koncentrovat (do oplocenek).

Správným cloněním horní etáže (mateřský porost, přípravné dřeviny) lze eliminovat ochranu lesa proti bušení (nárosty, podsadby). Kromě finančních prostředků ušetříme i nálety dřevin vyžínané s bušením v kulturách na holinách.

Díky výškové diferenciaci a autoredukci počtu jedinců obnovy v zástínu mateřského porostu, popřípadě porostu přípravných dřevin, lze výchovné zásahy zjednodušit na úpravu dřevinné skladby a odstranění poškozených a nekvalitních jedinců v úrovni a nadúrovni etáže.

Jisté náklady lze předpokládat v souvislosti s likvidací klestu po těžbě, popřípadě na přípravu půdy pro přirozenou obnovu lesa. Toť vše. Dle Zelené zprávy 2017 dosáhly celkové náklady pěstební činnosti

v ČR výše 2 127 Kč/ha při celkové výměře porostní půdy 2,608 milionu ha. Podstatná část z těchto 5,5 mld. Kč pěstební činnosti jde přímo nebo nepřímo na konto zvěří. Navíc v současné době část vynaložených prostředků pěstební činnosti má konečný efekt pouze jako krmení pro zvěř.

S odrůstající obnovou všech dřevin bez ochrany proti zvěři není lesní hospodář nucen uvažovat pasečným způsobem. Příroda sama vede lesníka. Stačí v horní etáži jednotlivě nebo skupinově odebrat zralé, škodící nebo nekvalitní stromy, využívat pozitivní vliv horní etáže na obnovu a její vývoj a hospodařit s přírůstem na kvalitních složkách porostů (dřevo roste na dřevě). S prodlužováním obnovní doby (někde až na dobu nepřetržitou) dosáhneme za pěstební systém významně vyšší biologické racionalizace a zastoupení silného dříví v celkové produkci. Že se pravidelně opakující těžbou poškodí část spodní etáže, do určité míry nevádí, přirozená obnova je zdarma a kontinuálně pokračuje. Takové perpetuum mobile.

V případě plošných rozpadů lesů je otázka obnovy lesa, potažmo přemnožené spárkaté zvěře ještě naléhavější. Obnovou je třeba plošně změnit druhovou skladbu, využít možností přirozené obnovy a přírodní sukcese. Plošná ochrana např. oplocením je ekonomicky i provozně nesmyslná. Jedinou racionální alternativou úspěšné perspektivní obnovy rozpadajících se lesů je maximální odlov.

DOPADY VYSOKÝCH STAVŮ ZVĚŘE NA EKOLOGICKOU STABILITU LESŮ

S ohledem na stabilitu lesů má zvěř limitovaná přirozená obnova oproti umělé obnově klíčové ekostabilizační výhody:

- Obvykle nesrovnatelně vyšší plošný rozsah i množství jedinců na plochu. Široká genetická variabilita jedinců obnovy s následným přirozeným výběrem je základním předpokladem budoucí stability lesů.

- Nepřetržitá přirozená obnova v čase (vhodné světelné podmínky je třeba udržovat pravidelnými zásahy do hlavní úrovně) umožňuje lesu kontinuálně reagovat na aktuální klimatický vývoj. Nejsme omezeni na jednorázovou obnovu jednou za obmýtí.

- Jistý genetický původ – lokálně adaptovaná populace.

- Přirozený vývoj jedinců přirozené obnovy (nedochází k deformaci kořenů

Obr. 2: Porost 222B15b – nárosty DBZ bez ochrany – odlov srnčí v lokalitě 12–18 ks na km².

pěstováním nebo výsadbou, k šoku z přesazení, přírodní výběr již od založení nové generace in situ).

Lesní hospodář není nucen z důvodu efektivní ochrany proti zvěři koncentrovat obnovu v místě i čase a maximálně urychlit odrůstání obnovy proti škodám zvěří (rychlá obnova 1krát za obmýtí na holině x životnost oplocenky). Pomalý přirozený vývoj obnovy lesa v zástínu mateřského porostu nebo porostu přípravných dřevin má na stabilitu budoucího lesa podstatný vliv:

- Výšková diferenciacie a autoredukce počtu jedinců obnovy přírodním výběrem dle genetické výbavy, klimatických a světelných podmínek, kořenových vztahů je nejlepším garantem budoucí stability. Pod ochranou horní etáže jsou v obnově přírodním výběrem zvýhodněny dlouhodobě klimaxové ekotypy oproti krátkověkým pionýrským.

- Backmanův růstový zákon (viz naučný lesnický slovník). Zjednodušeně řečeno, pomalý vývoj a růst jedinců v mládí má za následek jejich pozdější kulminaci přírůstu, vyšší délku života, větší konečnou velikost a podržení si vitality do vyššího věku.

- Stromky ve vertikálním zápoji mají oproti jedincům pěstovaným na holině užší letokruhy (jehličnany – vyšší mechanická stabilita) a jemnější větvení (kvalita).

Vysoké stavy zvěře ve svém důsledku zásadním způsobem snižují stabilitu lesů

(blokováním přirozené obnovy, eliminací některých dřevin, hnilobou po ohryzu a loupání, nepřirozenou dynamikou vývoje lesa). Již z logiky věci je jasné, že druhově, věkově a prostorově pestrý les bude stabilnější z důvodu vyšší pravděpodobnosti přežití některých z prvků ekosystému. Bohatě strukturovaný les si vzhledem k omezenému proudění vzduchu uvnitř porostů lépe udržuje lesní mikroklima (vyšší vzdušná vlhkost), což je klíčový faktor pro přežití stromů během suché periody. Dalším aspektem je lepší stav lesních půd, mykorhizy atd. Nižší ekologická stabilita lesů má samozřejmě významné hospodářské důsledky.

Celkové ekonomické dopady vysokých stavů spárkaté zvěře na lesní hospodářství ČR odhadují jistě v řádech miliard korun ročně.

ZKUŠENOSTI Z REŽIJNÍ HONITBY

V roce 2016 se LS Hluboká nad Vltavou (Lesy ČR) rozhodla, že se bude maximálně využívat tvořivých sil přírody. To, že problém zvěře řešit lze, jsme se osobně přesvědčili u zemských lesů v Sasku, na lesním závodě Eibenstock.

Režijní honitba zaujímá výměru 1 197 ha. Jde o honitbu protáhlého tvaru (průměrná šířka cca 1 km) navazující na dvě obory, jednu pronajatou vlastní honitbu a šest společenstevních honiteb. Převládá les s 918,58 ha lesa a zemědělské

pozemky zaujímají plochu 245,14 ha (především pastviny). Zastoupení dřevin je poměrně pestré – SM 50, BK 19, DB+DBZ 16, LP 4, BO 4, MD 2, KL 1, JD 1, OL 1, JS 1, HB 1. Převládající CHS jsou 45, 47 a 43.

Normovaná je pouze zvěř srnčí – 45 kusů a černá – 7 kusů. Sporadicky se vyskytuje jelení a dančí. Jedná se o tzv. normální honitbu s trochou srnčího.

Pro dosažení vytyčeného cíle byla stanovena následující opatření k maximalizaci odlovu:

- Využít všechny zákonné možnosti. Bylo požádáno o povolení některých zakázaných způsobů lovu.

- Zákonem povolená zvěř je lovná.

- Zaměstnanci vykonávající právo myslivosti mají v rámci ročních prémie ukazatelů stanoven minimální počet kusů k odlovení.

- Pozitivní motivace – zástřelné, prémie, zvěřina za režijní cenu ad.

- Vzdělávání, exkurze – věcná motivace – uvědomění si možností, které nám nabízí využívání tvořivých sil přírody.

- Odsouhlasený plán lovu je chápán jako minimální. Za předpokladu neprolomení minimálních stavů je snaha odsouhlasený plán maximálně překročit.

- Budování loveckých zařízení.

- Časté společné nahaňky (jelení, černá).

- Žádné přikrmování (mírné zimy) – přikrmování snižuje efektivitu vnažení a zvyšuje nasávací efekt do honitby.

- Žádné komory pro zvěř. Celá honitba je pod neustálým loveckým tlakem (v době lovu).

- Důraz na odlov dospělých samičích zvěře.

- Sdílení zkušeností a informací. Zvyšování lovecké efektivnosti. Soutěživost.

- Snižování nákladů na ochranu proti zvěři v honitbě. Cílem je ochrana lesa proti zvěři pouze lovem.

Situaci v honitbě ilustruje vývoj odlovů v posledních letech:

Vývoj odlovů v režijní honitbě v letech 2015–2019

Položka	Srnčí ks	Jelení + dančí ks	Celkem ks/km ²
Minimální stav	18	0	1,5
Normovaný stav	45	0	3,75
Odlov 2015/16	28	0	2,3
Odlov 2016/17	52	0+2	4,5
Odlov 2017/18	76	1+0	6,4
Odlov 2018/19	127	13+2	11,8

Obr. 3: Porost 307D09 – jedlové nárosty bez ochrany proti zvěři.

Dosavadní zkušenosti lze shrnout do následujících bodů:

- Vysoké stavy spárkaté zvěře lze řešit radikálním navýšením odlovu. Kde je vůle, je i cesta. V první řadě je třeba změnit myšlení personálu.

- K výsledkům sčítání zvěře nemá smysl při stanovení plánu lovu přihlížet. Rozhodující je stav lesa a pobytové stopy zvěře. Zvěře je výrazně více, než si myslíme. Sečíst lze pouze ulovené kusy.

- Každou zimu po ukončení lovu je ze stavu nárostů, ze stop na obnově, pozorování na naháňkách či pomocí termovize jasné, že počty zvěře jsou stále příliš vysoké a minimální stavy jsou násobně překročeny.

- Z důvodu efektivity lovu v lese nelze řešit kritéria chovnosti. Jen tak lze mít reálnou šanci na redukcii populace zvěře.

- Při setrvalém loveckém tlaku je i na okrajích malé honitby po několika letech možné dosáhnout výrazného zlepšení stavu lesa s odrůstáním přirozené obnovy všech dřevin včetně dubů, jedlí, kleňů, buků atd. (odlov srnčí v lokalitě 12–18 ks/km²).

- Výše konečného odlovu je více než množstvím zvěře omezena loveckou kapacitou (počet lovců, čas, zákonné limity). Lov je časově náročná práce, vyžadující lovecké dovednosti a zkušenosti.

- S velikostí území roste reálná možnost trvale regulovat stav zvěře (minimálně několik tisíc ha). Vzhledem k nasávacímu efektu z okolních honiteb nelze u menších honiteb očekávat trvalé zlepšení, každý rok začínáte znovu.

- Státní správa myslivosti (ORP, KÚ) je konzervativní a v rozporu s metodikou vydanou MZe nepovoluje dle § 45 odstavce 2 zákona 449/2001 Sb. zakázané způsoby lovu (lov v noci, použití noktovizorů, srnčí a dančí na naháňkách, lov v odchyto- vých zařízeních).

BUDOUCNOST SPÁRKATÉ ZVĚŘE

V přirozených kmenových stavech, kdy odrůstá obnova všech dřevin a nedochází k významným škodám, má původní zvěř (včetně predátorů) v našich lesích samozřejmě své místo. Takto lze i chápat stanovené minimální počty zvěře dle zákona o myslivosti. V současné době, kdy jsou násobně překročeny normované stavy, se není třeba o existenci spárkaté zvěře jako biologického druhu strachovat.

Obr. 4: Porost 222B11 – smrkoborový porost s přirozenou obnovou SM, BK, DBZ, KL (sojčí síje).

VÝKON PRÁVA MYSLIVOSTI

Pokud je pro vlastníka lesa prioritou ekonomicky efektivní trvale udržitelné lesnické hospodaření, musí myslivost sledovat stejný cíl, jinak je vlastník odsouzen k neúspěchu. Výkon práva myslivosti dává vlastníkovu lesa možnost regulace klíčového ekologického a ekonomického faktoru při hospodaření v lesích. Stanovená opatření musí být jednoznačná, tedy redukce býložravců. Při nejednoznačnosti je každý „zisk z chovu zvěře“ několikanásobně kompenzován zvýšenými škodami, náklady pěstební činnosti, nižší stabilitou lesů a ztrátou na produkci. S lesem rovnovážný kmenový stav zvěře nedává příliš prostor pro realizaci tržeb z myslivosti.

Samozřejmě ne každý vlastník lesa má stejné priority, nicméně ekologická a ekonomická fakta mluví jasně. Za čistý roční zisk z poplatkových lovů, popřípadě za pronájem celé honitby, lze proti zvěři zaplatit několik promile výměry dané honitby, a to na časově omezenou dobu (životnost oplocení), o kontrole a opravách oplocení nebo následném ohryzu a loupání nemluvě. Pro přestavbu lesů, resp. obnovu rozpadajících se lesů, je ovšem nutná kontinuální obnova všech dřevin na celé porostní půdě (obr. 4).

Z celospolečenského pohledu potřebujeme mít zdravé a vitální lesy, které plní všechny své funkce. S postupnou přestavbou lesů se bude zlepšovat i biotop zvěře (úživnost, kryt), který v určitém množství

bude v lesích stále a velmi pravděpodobně v lepší kondici než dnes.

ZÁVĚREM

Problém spárkaté zvěře se „řeší“ několik desetiletí a zvěře přibývá. Zároveň se dramaticky zhoršuje stav lesů. Leckde je již pět minut po dvanácté. Zvěř je limitujícím faktorem pro zdárnou obnovu i přestavbu lesů. A řešení je jednoduché – razantně zvýšit odlov.

Nastavme systém tak, aby vlastníkům lesů redukcii usnadňoval. Zvýšení odlovu umožní další prodloužení doby lovu (srnčata, obecně čipleny a I. věková třída). U nepůvodní zvěře (sika, daněk, muflon) je dle mého názoru na místě uvažovat stejně jako u černé zvěře o celoroční době lovu. Stejně tak by redukcii zvěře prospělo plošné povolení lovu spárkaté zvěře v noci s pomocí noktovizorů, v odchyto- vých zařízeních nebo srnčí, dančí a obecně I. věkové třídy na naháňkách. Účinné nástroje k redukcii počtu zvěře má vlastník lesa pouze ve vlastní režijní honitbě. Neefektivnější subvencí do lesního hospodářství by v současné situaci bylo plošné zástřelné na spárkatou zvěř.

Na závěr si dovoluji citovat slogan saských zemských lesníků: „*Naším cílem je inteligentní lenošení, chceme pouze těžít silné stromy a lovit, ostatní ať zařídí příroda.*“ Lesu a lovu zdar!

Autor:

Ing. Tomáš Foit

Lesní správce LS Hluboká nad Vltavou, Lesy ČR

E-mail: Tomas.Foit@lesycr.cz

Foto: autor